

УДК 343.2

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2025.23.334410>

В. І. Тютюгін,

канд. юрид. наук, проф., заслужений юрист України, професор кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

І. В. Суходубова,

канд. юрид. наук, асистент кафедри теорії та історії права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Ю. І. Фільчакова,

аспірантка кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАБІЛЬНІСТЬ ТА ДИНАМІЗМ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ (деякі кількісна та якісні показники)

У статті розглядаються деякі питання стабільності та динамізму чинного кримінального законодавства України. Перш за все, звертається увага на численні зміни та доповнення Кримінального кодексу України і аналізуються кількісні показники таких оновлень, які свідчать про відсутність належного і виваженого балансу між такими властивостями законодавства, як його стабільність та динамізм.

Підкреслюється, що не тільки сам по собі великий загальний обсяг (кількість) змін є показником відсутності належної стабільності чинного кримінального законодавства, а й звертається увага на те, що окремі норми Кримінального кодексу піддавалися неодноразовим змінам (деякі з них піддавалися змінам по 5–10 разів протягом незначного проміжку часу), що, безумовно, позначається і на ефективності застосування цих норм на практиці. Більше того, навіть ті нові норми, якими Кримінальний кодекс було доповнено за часів його чинності, згодом були виключені з нього, що, безумовно, свідчить також і про неналежний рівень як законотворчої, так й законодавчої діяльності.

У статті також наводяться не тільки кількісні показники змін та доповнень норм Кримінального кодексу, а і надається характеристика якісного рівня цих оновлень.

На підставі аналізу конкретних прикладів тих змін та доповнень, які були внесені законодавцем у ті чи інші норми Кримінального кодексу,

доводиться, що деякі з цих новел не враховують системних зв'язків між окремими його нормами та інститутами. Окремі з них суперечать одна іншій, породжують численні колізії та неузгодженості, а у деяких випадках взагалі є відверто помилковими. Причому, незважаючи на те, що деякі з таких норм піддавалися неодноразовим оновленням, суперечливі та помилкові положення в них зберігаються.

Наголошується на тому, що невиправданий динамізм оновлень кримінального законодавства набуває стрімкого, а іноді (особливо в останні роки), навіть бурхливого характеру, коли зміни та доповнення почасти вносяться «на потребу сьогодення», з суто популістських міркувань або з нічим невиправданих сподівань на те, що будь-яке негативне соціальне явище може бути подолане лише шляхом застосування заходів кримінальної репресії.

Між тим, виважений, належний і розумний баланс між стабільністю та динамізмом кримінального законодавства може бути досягнутий лише тоді, коли зміни та доповнення його приписів будуть викликатися дійсно нагальними потребами соціального буття. У цьому контексті у статті також звертається увага Верховного Сулу на необхідність ставити перед законодавцем питання про виправлення припущених помилкових законодавчих рішень.

У статті використані матеріали станом на 01 березня 2025 року.

Ключові слова: кримінальне законодавство; стабільність і динамізм; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; звільнення від відбування покарання з випробуванням; конфіскація майна; імплементація; співучасть; потурання вчиненню злочину.

Як відомо, стабільність є такою властивістю законодавчої системи, яка відбиває її здатність зберігати певну стійкість, усталеність, відносну незмінність (постійність) основоположних її приписів, норм та інститутів, а також наступність тих концептуальних положень, які довели свою якість та ефективність протягом більш-менш тривалого проміжку часу їх існування та застосування¹. У свою чергу динамізм законодавчої системи означає її змінюваність, доцільність і можливість (а, іноді, й нагальну необхідність) її

¹ Як слушно зазначає О. В. Євдокімова, наступність «...дозволяє адаптувати правові норми, що вже виникли і довели свою ефективність у процесі їх застосування, до нових вимог сьогодення, зберігаючи при цьому їх основний зміст» і «...сприяє ...збереженню цілісності правової системи при трансформації її матерії». (Див.: Євдокімова О. В. Значення наступності для визначення підстав застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Наступність у кримінальному праві: до 70-річчя проф. Ю. В. Бауліна: матеріали наук. конф. (м. Харків, 8 верес. 2023 р.) / редкол.: Ю. А. Пономаренко (голова), О. В. Харитонova, Н. В. Маслак та ін.; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. кримін. права. Харків: Право, 2023. С. 202.).

оновлення, удосконалення під впливом певних зовнішніх факторів, що дозволяє своєчасно реагувати на відповідні зміни, які відбуваються в суспільстві та державі, і свідчить про здатність законодавства (в тому числі і кримінального) адаптуватися до цих змін і тим самим створити надійну законодавчу базу для забезпечення ефективної охорони відповідних суспільних відносин², в тому числі і від нових викликів з боку злочинного середовища.

Крім того, стабільність кримінального законодавства надає можливість відповідним державним органам та їх повноважним службовим особам належним чином оволодіти його приписами і на цій основі сформулювати усталену, виважену, ефективну, адекватну і, що вкрай важливо, безпомилкову слідчо-судову практику його застосування, а зацікавленим суб'єктам – узгодити свою поведінку з вимогами кримінального законодавства.

Проблема стабільності кримінального законодавства України, належне її співвідношення з динамічним розвитком і оновленням його положень, неодноразово була предметом наукових досліджень багатьох фахівців, таких як, наприклад, В. І. Борисов, В. О. Гацелюк, Д. А. Монастирський, Ю. А. Пономаренко, В. Я. Тацій та ін., які відмічали, що стабільність і динамізм кримінального законодавства нерозривно зв'язані між собою і є його діалектично обумовленими властивостями³. При цьому підкреслювалося, що виважений, розумний баланс між цими властивостями дозволяє зберігати стійкість і рівновагу кримінального законодавства,

² Докладно див.: Суходубова І. В. Стабільність і динамізм законодавства: поняття, співвідношення, засоби забезпечення: монографія / І. В. Суходубова; [наук. ред. О. В. Петришин]. Харків: Право, 2016. 228 с.

³ Монастирський Д. А. Стабільність закону: поняття, сутність та фактори забезпечення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 20 с; Тацій В. Я. Стабільність та динамізм кримінального законодавства України як запорука його якості та ефективності. Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: *матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*, 11–12 жовт. 2012 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2012. С. 6-13; Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень / В. Гацелюк. Київ: ВАІТЕ, 2021. 228 с. та ін.

забезпечує не тільки його ефективне функціонування, а і послідовний розвиток, гарантує створення адекватної, усталеної, якісної і надійної законодавчої бази для забезпечення правої охорони суспільних відносин, позитивно впливає на ефективність практики застосування цього законодавства⁴.

Що ж стосується оцінки рівня збалансованості стабільності та динамізму національного кримінального законодавства, то одним із формальних (кількісних) його показників може слугувати так званий *індекс змін*, доповнень і новел у системі цього законодавства⁵, який характеризує існуючий в дійсності підхід законодавця до новелізації чинного Кримінального кодексу України (далі – КК). Виходячи з цього, перш за все, звернемося до аналізу тих *кількісних* показників, які характеризують рівень збалансованості між стабільністю та динамізмом чинного кримінального законодавства.

Аналіз КК свідчить, що з дня набрання ним чинності (01.09.2001 р.) зміни та доповнення до його статей (станом на 01.03.2025 р.) вносилися **1509** разів⁶. При цьому Загальна частина КК оновлювалася **308** разів, а Особлива – **1201**.

З наведеного випливає, що за 23 роки дії КК його норми кожного року у *середньому* оновлювалися більше **65-ти** разів, а кожного місяця – більше **5-ти** разів.

Із 447-ми статей, які містилися в КК на час набрання ним чинності, різного роду оновленням було піддано **398** статей (89%).

⁴ Тацій В., Борисов В., Тютюгін В. Актуальні проблеми сучасного розвитку кримінального права. *Право України*. 2010. № 9. С. 4-16; Тацій В., Тютюгін В., Пономаренко Ю. Проблеми стабільності й динамізму кримінального законодавства України на сучасному етапі. *Вісник Нац. акад. прав. наук України*. 2015. № 4 (83). С. 54-66.

⁵ Сухожубова І. В. Стабільність і динамізм законодавства: поняття, співвідношення та засоби забезпечення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2013. С. 11–12.

⁶ Йдеться не про кількість законів, якими вносилися відповідні зміни до статей КК, а про кількість тих конкретних змін та доповнень, якими ці статті були оновлені.

За цей проміжок часу КК було доповнено також **132** новими статтями і виключено з нього **41** статтю, в тому числі і **17** тих нових статей, якими його було доповнено.

При аналізі тих новел, які відбулися у КК за період його дії, привертає до себе увагу і той факт, що переважна більшість його статей піддавалися новелізації *неодноразово*, причому іноді протягом незначного проміжку часу, що у свою чергу, безумовно, свідчить про недостатньо належний якісний рівень цих нововведень.

Так, *двічі* були оновлені **106** статей КК;

тричі – **62** статті;

чотири рази – **43** статті;

п'ять разів – **35** статей;

шість разів – **19** статей;

сім разів – **9** статей;

вісім разів – **10** статей;

дев'ять разів – **4** статті (96⁹, 365², 368⁴, 384 КК).

До своєрідних «рекордсменів» з точки зору кількісних показників їх оновлень можна віднести ст. 364 КК, яка змінювалася **10** разів; ст. 96³ КК – **11** разів і ст. 368 КК, яка піддавалася змінам аж **15** разів.

Більше того, навіть у ті нові статті, якими КК було доповнено (132), зміни вносилися **206** разів, причому деякі з них оновлювалися *неодноразово* (наприклад, у **13** нових статей зміни вносилися *три* рази; у статті 209¹ та 232¹ КК – *п'ять* разів, у статті 96⁴, 159¹ КК – *сім* разів), а **17** цих нових статей згодом взагалі були виключені з КК.

Не кажучи вже про інші можливі наслідки такого об'ємного оновлення норм КК, навіть складно собі уявити, яких титанічних зусиль потрібно докладати суду, вирішуючи, наприклад, питання про зворотну дію кримінального закону у часі (ст. 5 КК), коли йому приходить застосовувати норми КК, які неодноразово піддавалися змінам та доповненням.

Наведені дані, навіть самі по собі, без докладного аналізу змісту тих численних змін, які вже відбулися і продовжують відбуватися у чинному КК, свідчать, що належний та виважений баланс (адекватний рівень співвідношення) між стабільністю і динамізмом кримінального законодавства на сьогодні, на жаль, відсутній і явно простежується тенденція у напрямку стрімкого його динамізму. Причому, динаміка новелізації норм КК є не тільки стрімкою, а іноді набуває, навіть, бурхливого характеру. Так, наприклад, тільки за останні два роки (2023–2024) було прийнято **15** законів, якими були внесені зміни та доповнення до **72** статей КК, і переважна більшість цих нововведень аж ніяк не пов'язана із забезпеченням правової охорони тих суспільних відносин, які виникли і обумовлені дією воєнного стану в країні.

Навряд чи таку тенденцію, такий стрімкий, а іноді і відверто бурхливий характер новелізації можна визнати цілком виправданим і позитивним явищем, бо численні оновлення норм КК, підчас не завжди узгоджені як між собою, так і з іншими його положеннями, почасти недостатньо обґрунтовані та хаотичні, а іноді запроваджені виключно «на потребу сьогодення» чи з не виправданих сподівань, що будь-яке негативне соціальне явище може бути подолане за допомогою кримінально-правових заходів, – все це у багатьох випадках призводить до порушення не тільки системних зв'язків між приписами КК, а і до ігнорування основоположних принципів їх застосування; породжує численні колізії, суперечності та не узгодженості між окремими його нормами та інститутами, а іноді, і до включення в КК відверто помилкових положень, що, у свою чергу, вкрай негативно позначається і на практиці їх застосування⁷.

⁷ На негативні тенденції кримінально-правової політики в галузі оновлення положень кримінального законодавства, звертають увагу й інші фахівці (Див., наприклад: Письменський Є. О. Формування кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2024. № 1. С. 43–52; Киричко В. М. Імплементация положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду до Кримінального кодексу України: результати і перспективи. *Вісник Асоціації кримінального права*

На підтвердження наведемо лише декілька, але, на наш погляд, достатньо показових прикладів, які характеризують якісний рівень (є своєрідними *якісними* показниками) такої бурхливої новелізації кримінального законодавства. Розглянемо ці приклади у тій послідовності, в якій відповідні зміни та доповнення вносилися до КК.

Перший приклад. Як відомо, у 2018 році у чинне кримінальне законодавство було втілено інститут *кримінального проступку*, у зв'язку з чим було оновлено більше 200 норм КК. Відповідні зміни та доповнення були внесені і до ст. 49 КК⁸. Зокрема, *друге речення* ч. 2 ст. 49 КК, у якій вирішується питання про зупинення та відновлення строків давності стосовно осіб, які ухиляються від досудового розслідування або суду, було доповнено словами: «*а з часу вчинення кримінального проступку – п'ять років*». Завдяки цьому доповненню, повністю текст *другого речення* ч. 2 ст. 49 КК, у якому йдеться про відновлення перебігу строку давності стосовно таких осіб, було викладено у такій редакції: «*У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення особи із зізнанням або її затримання, а з часу вчинення кримінального проступку – п'ять років*». Між тим, очевидно, що це доповнення необхідно було внести не до *другого*, а до *третього речення* ч. 2 ст. 49 КК, бо саме у ньому встановлюються ті строки давності, по закінченні яких особа все ж таки звільняється від кримінальної відповідальності, незважаючи на те, що вона ухилялася від розслідування або суду. Таким чином, текст *третього речення* ч. 2 ст. 49 КК, завдяки цьому доповненню, мав би бути викладений у такій редакції: «*У цьому разі особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо з часу вчинення злочину минуло п'ятнадцять років (далі доповнення...), а з часу вчинення кримінального проступку – п'ять років*». Однак, незважаючи на те, що законодавець

України: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків. 2024. Вип. 2(22). С. 1–52) та ін.

⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. *Голос України* від 24.04.2019. № 79.

допустив явну помилку і замість третього речення доповнив цими словами друге, її (цю помилку) й досі не виправлено, хоча ст. 49 КК після 2018 року піддавалася змінам і доповненням ще **чотири** рази (18.02.2021 р., 24.03.2022 р., 01.12.2022 р., 09.10.2024 р.).

Другий приклад. У ряді випадків оновлення норм КК призводить до появи в ньому таких приписів, які, на наш погляд, порушують системні зв'язки між нормами Загальної та Особливої частин КК, породжують певні колізії між ними і суперечать усталеним підходам, напрацьованим багатьма роками застосування певних видів покарань. Це стосується, зокрема, ст. 111¹ КК, якою КК було доповнено 03.03.2022 р. і в санкціях частин 1 та 2 якої передбачено лише один вид основного покарання – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (далі – позбавлення права), а в ч. 2 – ще й таке додаткове покарання, як конфіскація майна⁹.

1. Перше, що привертає до себе увагу при аналізі цих новел, полягає в тому, що як у ч. 1, так й в ч. 2 ст. 111¹ КК встановлено відповідальність за вчинення *кримінального проступку*, тоді як із самої назви Розділу I Особливої частини КК, а також зі змісту всіх інших його статей однозначно випливає, що до кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки належать тільки і виключно *злочини*. Уявляється, все-таки, що вчинення кримінального проступку навряд чи здатне заподіяти шкоду саме *основам* (основоположним підвалинам) національної безпеки країни.

2. Суперечить санкція ч. 2 ст. 111¹ КК, у якій передбачена можливість призначення конфіскації майна, і положенням ч. 2 ст. 59 КК, згідно з якою це додаткове покарання застосовується лише за вчинення *злочину*, тоді як за ч. 2 ст. 111¹ КК встановлено, як зазначалось, відповідальність не за злочин, а за *кримінальний проступок*.

⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. *Голос України* від 15.03.2022. № 56.

3. За законодавчим рішенням пропонується передбачену в санкції ч. 2 ст. 111¹ КК конфіскацію майна (ст. 59 КК) приєднувати на додаток до позбавлення права (ст. 55 КК), тобто *більш суворе* додаткове покарання (п. 7 ст. 51 КК) має сполучатися (за рішенням законодавця) з *менш суворим* основним покаранням (п. 3 ст. 51 КК). Але таке рішення суперечить усталеному підходу (принципу) щодо сполучення в кумулятивній санкції основного і додаткового покарань, згідно з яким останнє має бути не тільки різнорідним з основним за характером його правообмежень, а і *менш суворим* порівняно з тим основним покаранням, до якого воно приєднується на додаток. Уявляється, що додаток до чогось не може бути більш значним, вагомим чи суворим ніж те головне, значне, основне, вагоме (явище, предмет), до якого цей додаток приєднується. Основа завжди повинна бути більш вагомою ніж додаток до неї. На наш погляд, це правило спрацьовує (повинно спрацьовувати) і при конструюванні (побудові) кумулятивних санкцій Особливої частини КК. У протилежному випадку, саме додаткове покарання, а не основне, виконує (приймає на себе), по суті, функції основного покарання і тим самим «перетворюється» у своєрідне основне покарання..

4. Не узгоджується наведене законодавче рішення і з приписами ст. 98 КК, бо у разі засудження за частинами 1 або 2 ст. 111¹ КК особи, що вчинила передбачені в них діяння у *неповнолітньому віці*, суд взагалі не зможе призначити покарання і вимушений буде постановити *обвинувальний вирок без призначення покарання*, оскільки ні основне покарання (позбавлення права), ні додаткове (конфіскація майна), передбачені в цих санкціях, до таких осіб не можуть бути застосовані.

5. Особливої уваги заслуговує, на наш погляд, рішення законодавця про встановлення в санкціях частин 1 та 2 ст. 111¹ КК лише такого одного (безальтернативного) виду основного покарання, як позбавлення права (ст. 55 КК). Незважаючи на те, що особою, яка вчинила передбачені у частинах 1 та

2 ст. 111¹ КК діяння може бути *загальний* суб'єкт, тобто особою, яка під час вчинення кримінального правопорушення або взагалі не обіймала жодної посади (безробітний, пенсіонер, неповнолітній), або обіймала посаду чи займалася діяльністю, які ніяким чином не були пов'язані зі вчиненням нею кримінальним правопорушенням (слюсар, електрик, столяр), у цих санкціях передбачено лише такий *спеціальний* вид покарання, як позбавлення права.

Зазначено, що як й інші фахівці, один із авторів цієї статті вже неодноразово висловлювався стосовно підстави застосування такого виду покарання, як позбавлення права, підкреслюючи, що відповідно до закону (ст. 55 КК) його призначення можливо лише за умови вчинення особою кримінального правопорушення *за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю*¹⁰. Протягом багатьох років саме таку позицію займав і Верховний Суд¹¹. Поділяється вона (така позиція) і переважною більшістю фахівців-криміналістів¹². Саме тому, включення законодавцем в санкції частин 1 та 2 ст. 111¹ КК покарання, передбаченого ст. 55 КК, було піддано розгорнутому

¹⁰ Див., наприклад: Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. С. 404–405; Тютюгін В. І. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид покарання. *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: 2022. Вип. 1(17). С. 190–193.

¹¹ Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.10.2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>; Практика судів України з кримінальних справ (2001–2005) / За заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса; Укладачі: В. В. Сташис, В. І. Тютюгін. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 52–54, 55–56; Практика судів України з кримінальних справ (2006–2007) / Укладачі: В. В. Сташис, В. І. Тютюгін; За заг. ред. В. В. Сташиса. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 125–126, 130–131, 145–147, 154–156; Практика судів України з кримінальних справ (2012–2013 рр.) / уклад. В. І. Тютюгін; за заг. ред. В. Я. Тація. Харків: Право, 2014. С. 205–207, 221–224; Постанова Верховного Суду від 01.11.2018 р. у справі № 753/12073/15-к (провадження № 51-2250км18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77654120>; Постанова Верховного Суду від 22.01.2019 р. у справі № 708/40/18 (провадження № 51-7569км18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79383420> та ін.

¹² Шиян Д. С. Проблема правових підстав призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2014. № 1. С. 193; Окрема думка судді Н. Марчук до постанови Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22 травня 2018 р. у справі №753/18479/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74342649>; В'юнник М. В. Спеціальні види покарань за кримінальним правом України. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2020. С. 8, 73–74, 176; Орловська Н. А. Проблеми позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в контексті пеналізації колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 73, 74; Загіней-Заболотенко З. А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання за окремі форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 479–482; Попович О. В., Томаш Л. В. Строковість позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: проблеми теорії та практики. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія: Право. 2023. Вип. 15. Т. 2. С. 293–298 та ін.

критичному аналізу, в тому числі й одним із авторів цієї статті¹³. Щоб уникнути зайвих повторень в аргументації своєї позиції, звернемося лише до деяких із цих критичних зауважень.

По-перше, реалізоване в санкціях частин 1 та 2 ст. 111¹ КК законодавче рішення про можливість застосування покарання, передбаченого ст. 55 КК, щодо осіб, які під час вчинення кримінального правопорушення відповідних посад не обіймали або відповідною діяльністю не займалися, перш за все, суперечить основоположним приписам ч. 1 ст. 50 К, у якій будь-яке покарання визнається заходом примусу, що обмежує *права і свободи* засудженого, тобто ті його блага, правомочності та можливості, які вже *наявні* у нього на час вчинення кримінального правопорушення, а не відсутні і можуть бути набуті ним лише в майбутньому. Достатньо звернутися до аналізу буд-якого виду покарання, передбаченого в ст. 51 КК, щоб переконатися в цьому. Наприклад, якщо суд призначає покарання у виді штрафу (ст. 53 КК) – засуджений позбавляється наявної у нього певної суми грошових коштів; у разі призначення покарань, передбачених статтями 54 та 54¹ КК, – позбавляється наявного у нього звання, рангу, чину, класу або державної нагороди; при застосування громадських чи виправних робіт (статті 56, 57 КК) – обмежуються трудові права особи, а також право на повну оплату її праці; при призначенні конфіскації майна (ст. 59 КК) – особа позбавляється майна, яке належало їй на праві власності; у разі обмеження чи позбавлення волі (статті 61, 63 КК) – засуджений обмежується на певний

¹³ Бурдін В. Деякі міркування щодо реформи покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (в контексті ст. 111-1 КК України). *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2022. Вип. 74. С. 162–164; Тютюгін В. І. Чергові плоди безсистемної «новелізації» кримінального законодавства України. *Вісник Асоціації кримінального права України: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»*. Харків. 2023. Вип. 1(19). С. 26–52; Михайліченко Т. О. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як безальтернативне основне покарання. Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми»*. 26 травня 2023 р., Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 102–107; Дудоров О., Письменський Є. Призначення додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певну посаду або займатися певною діяльністю особі, яка відповідну посаду не обіймає або відповідною діяльністю не займається (аналіз правових позицій Верховного Суду). *Вісник Асоціації кримінального права України: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»*. Харків. 2023. Вип. 2(20). С. 62–86 та ін.

строк в свободі пересування, спілкування, вільного обрання місця проживання та праці, тощо. Таким чином, у будь-якому випадку покарання призводить до обмеження *наявних* на боці засудженого прав, якими він вже наділений і володіє, бо неможливо позбавити особу тих прав, якими вона не володіє (не наділена), а позбавлення її тільки самої *можливості набутти певні права лише у майбутньому* (у перспективі) призводить до втрати покаранням своїх функціональних властивостей, перетворюючи його у *заходи безпеки*, які, як відомо, у чинному КК не передбачені.

Як слушно зазначає Ю. А. Пономаренко, сама сутність покарання у виді позбавлення права недвозначно свідчить, що воно може бути застосоване далеко не до всіх осіб, а лише до тих, які володіють певним правом або обіймають певну посаду, бо неможливо позбавити людину того права, яке їй і не належить¹⁴. Саме з цього виходить і закон, коли в ст. 55 КК вказує не на позбавлення особи лише можливості набуття нею певного права (правомочностей) у майбутньому, а на позбавлення наявного у неї і реально існуючого *права* обіймати певні посади або займатися певною діяльністю¹⁵, оскільки протиправне використання цього права виступає в цих випадках, як справедливо зазначає О. І. Матюшенко, своєрідним способом посягання на об'єкт і знаходиться у причинному зв'язку з наслідками, що настали¹⁶.

По-друге, не можна оминати і той факт, що у ст. 55 КК передбачено не декілька, а лише *один окремий вид покарання*, тому і підстава його застосування має бути *єдиною* і не може залежати від порядку призначення цього покарання – від його наявності або відсутності у конкретній санкції статті Особливої частини КК. Саме тому, сформульована в ч. 2 ст. 55 КК вимога про вчинення особою кримінального правопорушення за посадою або

¹⁴ Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины: монография. Харьков: Изд-во «ФИНН», 2009. С. 76.

¹⁵ Євдокімова О. В. Значення наступності для визначення підстав застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. С. 204.

¹⁶ Матюшенко О. І. Проблемні питання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за колабораційну діяльність. *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків: 2022. Вип. 1(17). С. 114.

у зв'язку із заняттям певною діяльністю є *універсальною і загальнообов'язковою* умовою (підставою) застосування позбавлення права незалежно від того, чи передбачено воно як основне або додаткове покарання безпосередньо в санкції статті Особливої частини КК, чи за відсутності його в санкції призначається як додаткове на підставі приписів ч. 2 ст. 55 КК¹⁷. Тому цілком слушною уявляється позиція професорів О. О. Дудорова та Є. О. Письменського, які переконливо доводять, що ігнорування при призначенні позбавлення права вимоги ч. 2 ст. 55 КК залежно від того, чи передбачено (або не передбачено) це покарання в санкції, може призвести до порушення таких основоположних правових принципів як справедливість та рівність громадян перед законом¹⁸.

По-третє, якщо стати на позицію законодавця (у тому числі, реалізовану у санкціях частин 1 та 2 ст. 111¹ КК), яку в останні роки підтримав і Верховний Суд¹⁹, то для призначення покарання у виді позбавлення права (ст. 55 КК) цілком достатньо, щоб воно було безпосередньо передбачено (як основне або додаткове) у відповідній санкції статті Особливої частини КК, незалежно як від характеру вчиненого кримінального правопорушення, так і від статусу суб'єкта (загальний чи спеціальний), яким воно було вчинено. Але, виходячи з цієї позиції, за санкціями, наприклад, ч. 2 ст. 308 або ч. 2 ст. 312 КК, у яких передбачено додаткове покарання у виді позбавлення права, воно може бути призначено не тільки особі, яка, обіймаючи певну посаду привласнила чи зловживаючи своїм службовим становищем, незаконно заволоділа наркотичними засобами чи прекурсорами, а й особі, яка заволоділа цими речовинами шляхом

¹⁷ Тютюгін В. І. Чергові плоди безсистемної «новелізації» кримінального законодавства України. С. 30–31.

¹⁸ Дудоров О., Письменський Є. Призначення додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певну посаду або займатися певною діяльністю особі, яка відповідну посаду не обіймає або відповідною діяльністю не займається (аналіз правових позицій Верховного Суду). С. 71–73.

¹⁹ Постанова Верховного Суду від 04.04.2023 р. у справі № 295/5493/22 (провадження № 51-791км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055033>; Постанова Верховного Суду від 4 вересня 2023 р. у справі № 404/2081/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396688> (дата звернення: 12.11.2023); Постанова Верховного Суду від 4 вересня 2023 р. у справі № 702/301/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396675> (дата звернення: 12.11.2023).

крадіжки, шахрайства чи насильницького грабежу. Цікаво дізнатися, права на заняття яких саме посад чи видів діяльності повинен позбавити суд у цих випадках крадія наркотиків або грабіжника чи шахрая?

По-четверте, неабияке значення має і той факт, що допускаючи при застосування санкцій частин 1 та 2 ст. 111¹ КК можливість призначення позбавлення права щодо осіб, кримінальне правопорушення яких жодним чином не було пов'язано з посадою, яку вони обіймали, чи з діяльністю, якою вони займалися, законодавець тим самим фактично позбавляє суд якихось чітких і зрозумілих орієнтирів (критеріїв), якими він міг би і повинен керуватися (на які має спиратися) при формулюванні (окресленні) правової заборони у вироку. За таких умов суд жодним чином не зв'язаний ні характером посад, ні видом діяльності, заборона на здійснення яких має бути чітко визначена у вироку, і тільки на свій власний розсуд (погляд, ризик) приймає рішення про те, які саме посади заборонити засудженому обіймати у майбутньому або якими видами діяльності він не має права займатися. Але такий підхід до окреслення у вироку характеру і кола тих правообмежень, які становлять зміст правової заборони у разі призначення цього виду покарання, свідчить не тільки про відсутність належної *правової визначеності* у санкціях частин 1 та 2 ст. 111¹ КК, а й може призвести до правового свавілля, бо невинувато і безмежно розширює межі судової дискреції, негативним наслідком чого може стати і порушення принципів *законності* та *справедливості*.

Нарешті, виникає питання і про те, який саме каральний, виправний та попереджувальний ефект, про мету досягнення якого йдеться в ч. 2 ст. 50 КК, може мати покарання у виді позбавлення права, якщо воно призначається особі, яка до вчинення кримінального правопорушення і під час його вчинення не обіймала тієї посади чи не займалася тією діяльністю, а також і не збирається цього робити (наприклад, особа пенсійного віку чи така, що не

має належної для цього освіти), незважаючи на те, що суд своїм вироком позбавив її такого права?

Третій приклад. 23.08.2023 р. КК було доповнено таким новим видом основного покарання, як *пробаційний нагляд* (п. 7¹ ст. 51, ч. 1 ст. 52, ст. 59¹ КК)²⁰. Одночасно арешт (ст. 60 КК) із *загального* виду основного покарання, застосування якого допускалося до будь-якої особи (тобто, до так званого загального суб'єкта кримінального правопорушення), було перетворено в *спеціальний* вид покарання, який відтепер може бути призначений тільки *військовослужбовцю*. Саме тому в Пояснювальній записці до Закону від 23.08.2023 р. № 3342-IX прямо зазначалося, що у зв'язку з цими змінами КК також передбачається *заміна* передбаченого в санкціях статей Особливої частини КК покарання у виді арешту, на покарання у виді пробаційного нагляду (крім санкцій за кримінальні правопорушення, вчинені військовослужбовцями, тобто крім санкцій статей Розділу XIX Особливої частини КК)²¹.

Здавалося би, що виходячи з цього, із усіх санкцій статей Особливої частини КК (крім санкцій за військові кримінальні правопорушення), арешт підлягає вилученню і замінюється на такий вид покарання, як пробаційний нагляд. Проте цього не сталося, бо в *шести* санкціях статей Особливої частини КК покарання у виді арешту чомусь залишилося. Зокрема, це стосується санкцій ч. 2 ст. 136, ст. 195, ч. 1 ст. 286, частини 1 та 2 ст. 321, ч. 2 ст. 364¹ КК. Причому, у деяких з цих статей у різних їх частинах це питання вирішується по-різному. Наприклад, у санкціях ч. 1 ст. 136 та ч. 1 ст. 364¹ КК арешт вилучено і замінено на пробаційний нагляд, тоді як в санкціях частин 2 цих же самих статей покарання у виді арешту залишилося.

²⁰ Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 р. № 3342-IX. *Голос України* від 27.09.2023. № 33.

²¹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану». URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/8e16701f-4cd8-480b-b66b-a35849dca355](https://itd.rada.gov.ua/8e16701f-4cd8-480b-b66b-a35849dca355).

Безумовно, можна, очевидно, уявити ситуацію, коли особа, будучи військовослужбовцем, як і будь-який інший суб'єкт, не надав допомогу малолітньому, який перебував в небезпечному для його життя стані (ч. 2 ст. 136 КК), або порушив правила дорожнього руху, керуючи особистим транспортним засобом (ч. 1 ст. 286 КК), але навряд чи можлива ситуація, коли той же самий військовослужбовець *одночасно* був наділений статусом службової особи приватного права і зловживав своїми службовими повноваженнями (ч. 2 ст. 364¹ КК). Тим більше це стає незрозумілим, виходячи з того, що в санкції ч. 1 ст. 364¹ КК арешт замінено законодавцем на пробаційний нагляд, тоді як в ч. 2 цієї ж статті залишилося покарання у виді арешту.

Привертає до себе увагу і те, що встановлюючи пробаційний нагляд замість арешту у переважній більшості санкцій статей Особливої частини КК, законодавець чомусь обминув при цьому питання про внесення відповідних змін і до ст. 89 КК, у якій встановлені підстави погашення судимості стосовно осіб, які відбули покарання у виді арешту. Положення як п. 4, так й п. 5 ст. 89 КК залишилися незмінними, хоча питання про погашення судимості в них вирішується по-різному. Так, у п. 4 ст. 89 КК зазначено, що особами, які не мають судимості, визнаються в тому числі й *«...військовослужбовці, які відбули покарання на гауптвахті замість арешту»*, а в п. 5 – *«особи, засуджені... до арешту, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового кримінального правопорушення»*. Між тим, згідно з розглядуваними змінами закону, місцем відбування арешту є відтепер тільки і виключно гауптвахта (ч. 1 ст. 60 КК, ч. 1 ст. 55 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) і ні про яке відбуття покарання на гауптвахті замість арешту в чинному законі вже не йдеться. Але це не знімає питання про те, з якого ж самого моменту військовослужбовець, який відбув покарання у виді арешту, вважається таким, що не має судимості – одразу після його відбуття (тобто,

згідно з п. 4 ст. 89 КК) або по закінченні одного роду з дня його відбуття (тобто, згідно з п. 5 ст. 89 КК)? Безумовно, це питання може бути вирішено, виходячи з того, що однією з вимог якості закону є його доступність для зацікавлених осіб, чіткість та передбачуваність у своєму застосуванні. Тому існуюче в законі неоднозначне вирішення питання (колізія) про погашення судимості у осіб, які відбули покарання у виді арешту, має вирішуватися на користь того, до кого цей закон застосовується. Однак вважаємо, що це питання повинно вирішуватися ні шляхом тлумачення неоднозначних приписів закону, а має бути чітко і ясно, зрозуміло і однозначно врегульовано безпосередньо в ст. 89 КК.

Четвертий приклад. У деяких випадках при оновленні приписів кримінального законодавства порушуються системні зв'язки не тільки між окремими його нормами та інститутами, а певні неузгодженості виникають, навіть, між положеннями (усередині) однієї і тієї самої статті КК. Наприклад, 29.10.2024 р. ч. 2 ст. 75 КК було доповнено положеннями, згідно з якими при укладенні угоди про визнання винуватості у провадженнях щодо корупційних чи пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень, суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку, якщо сторонами угоди узгоджено звільнення від відбування і такого виду покарання, як позбавлення волі, але якщо його призначення узгоджено на строк *не більше восьми років* (абз. другий ч. 2 ст. 75 КК)²².

У той же час як у ч. 1, так й в абз. першому ч. 2 ст. 75 КК залишилося застереження (обмеження), згідно з яким у разі засудження особи до позбавлення волі за вчинення будь-якого (крім корупційного чи пов'язаного з корупцією) кримінального правопорушення, таке звільнення (з урахуванням інших обставин) може бути застосовано судом лише за умови призначення позбавлення волі на строк *не більше п'яти років*.

²² Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією: Закон України від 29.10.2024 р. № 4033-IX. *Голос України* від 31.10.2024 р. № 158.

Таким чином, завдяки такому оновленню ст. 75 КК склалася ситуація, коли особа, що вчинила *умисний особливо тяжкий корупційний злочин* (наприклад, передбачений ч. 4 ст. 368 КК), уклала угоду про визнання винуватості і на її підставі засуджується до позбавлення волі на строк *до восьми років*, може претендувати на звільнення її від відбування цього покарання з випробуванням (абз. другий ч. 2 ст. 75 КК), тоді як особа, що вчинила *некорупційний необережний злочин* (наприклад, передбачений ч. 2 ст. 286 КК) і уклала таку ж саме угоду, при засудженні її до позбавлення волі може скористатися такою можливістю і претендувати на звільнення від відбування цього покарання з випробуванням лише за умови призначення позбавлення волі на строк *не більше п'яти років*. Уявляється, що такі неузгодженості і розбіжності у підході до застосування ст. 75 КК навряд чи відповідають принципу справедливості.

П'ятий приклад. Внесення змін та доповнень до кримінального законодавства в окремих випадках супроводжується своєрідною «законодавчою чехардою», коли одним законом КК доповнюється якоюсь нормою, але згодом, причому, як правило, у дуже короткий проміжок часу, ця норма виключається (вилучається) із нього, проте потім (і знову-таки дуже швидко) знову з'являється у КК. Яскравим прикладом такої ситуації може слугувати ст. 77 КК, яку 29.10.2024 р. було доповнено ч. 2, згідно з якою при укладенні угоди про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних чи пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень і звільнення особи від відбування основного покарання з випробуванням (ч. 2 ст. 75 КК), може бути узгоджено сторонами угоди і призначено судом таке додаткове покарання, як конфіскація майна²³. Однак буквально через

²³ Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією: Закон України від 29.10.2024 р. № 4033-IX. *Голос України* від 31.10.2024 р. № 158.

декілька десятків днів (20.11.2024 р.) ч. 2 було виключено зі ст. 77 КК²⁴, проте вже 05.12.2024 р. цю норму знову було доповнено частиною другою, яка аналогічним чином вирішує питання про можливість призначення у цих випадках конфіскації майна²⁵. Таким чином, протягом усього кількох тижнів одна й та сама норма (ст. 77 КК) змінювалася *тричі* і одне й те саме питання декілька разів вирішувалося законодавцем по-різному, що навряд чи свідчить про належну усталеність закону і якісність законодавчого процесу.

Окрім того, не зовсім вдалою, на наш погляд, є і редакція ч. 2 ст. 77 КК, бо тлумачення її змісту може привести до хибного (помилкового) висновку про те, що у разі укладення угоди про визнання винуватості і звільнення особи від відбування основного покарання з випробуванням (ч. 2 ст. 75 КК), конфіскація майна може бути узгоджена її сторонами і призначена судом незалежно від того, чи передбачено це додаткове покарання в санкції статті, яка встановлює відповідальність за відповідне корупційне чи пов'язане з корупцією кримінальне правопорушення. Тому для правильного вирішення цього питання знов-таки приходить тлумачити цю норму в системі з іншими приписами КК, зокрема, з ч. 2 ст. 59 КК, відповідно до якої конфіскація майна може бути призначена лише у випадках, *спеціально* передбачених в Особливій частині КК. Уявляється, що заради уникнення різних підходів при тлумаченні і можливих помилок при застосуванні, було би доцільно в ч. 2 ст. 77 КК зазначити, що конфіскація майна може бути узгоджена сторонами угоди і призначена судом лише за таке корупційне чи пов'язане з корупцією кримінальне правопорушення, за вчинення якого в санкції відповідної статті Особливої частини КК це додаткове покарання *безпосередньо* передбачено.

²⁴ Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України: Закон України від 20.11.2024 р. № 4074-ІХ. *Голос України* від 20.11.2024. № 172.

²⁵ Про внесення зміни до статті 77 Кримінального кодексу України щодо застосування конфіскації майна в разі звільнення від відбування основного покарання з випробуванням: Закон України від 05.12.2024 р. № 4120-ІХ. *Голос України* від 18.12.2024. № 191.

Значна кількість запроваджених до кримінального законодавства новел пояснюється також і міжнародними зобов'язаннями нашої держави, бо згідно зі ст. 3 КК останній ґрунтується на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права (ч. 1) і повинен відповідати положенням чинних (у нашої державі) міжнародних договорів (ч. 5). Виходячи з цього, особливого значення набуває проблема *імплементатії* положень міжнародно-правових актів до чинного КК. При здійсненні такої імплементатії слід ураховувати, що у переважній більшості міжнародно-правових актів підкреслюється, що сформульовані в них положення мають, як правило, рекомендаційний характер, а норми, які в них містяться, якщо і повинні бути втілені в законодавство країн-учасниць, то з обов'язковим урахуванням їх національно-правових традицій, особливостей правової системи, стандартів і основоположних принципів її побудови і функціонування. Так, у багатьох нормах Конвенції ООН 2003 р. проти корупції (наприклад, статті 5-7, 12, 13 та ін.) прямо зазначається, що кожна Держава-учасниця у межах своїх можливостей і згідно з основоположними принципами своєї правової системи (свого внутрішнього права) розглядає можливість прийняття належних нормативно-правових актів й вжиття відповідних заходів, сумісних із цілями цієї Конвенції²⁶.

Звідси випливає, що найбільш прийнятним, доцільним і бажаним способом такої імплементатії є, на наш погляд, все ж таки, не *інкорпорація* (дослівне, без усяких змін і уточнень відтворення норм цих актів в національному законодавстві), а їх *трансформація*, тобто включення до національного законодавства приписів норм, наявних у міжнародно-правових актах, на основі певного їх перероблення (пристосування) з урахуванням зазначених вище принципів, стандартів і положень, притаманних національній правовій системі. Порухення саме такого підходу до

²⁶ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

імплементатії норм міжнародно-правових актів призводить, як правило, до розбалансування усієї системи національного кримінального законодавства і до появи у КК норм, які іноді суперечать базовим (основоположним) його принципам та приписам, що, у свою чергу, породжує безліч питань і складнощів при їх реалізації на практиці²⁷.

Дотримуючись загальної послідовності у наведенні розглядуваних прикладів, звернемося лише до двох, але дуже показових прикладів такої імплементатії, яку, на наш погляд, навряд чи можна визнати цілком вдалою.

Шостий приклад. Так, 23.05.2013 р., реалізуючи стандарти Європейського Союзу стосовно відповідальності юридичних осіб, КК було доповнено Розділом XIV¹, у який увійшла і ст. 96⁴ КК, в абз. другому ч. 2 якої вказано про «... відповідальність... за неправомірно отриману вигоду та шкоду, заподіяну кримінальним правопорушенням, що вчинене державою, суб'єктами державної власності або державного управління»²⁸. І хоча з тих пір (за 11 років) ст. 96⁴ КК оновлювалася ще *сім разів* (15.04.2014 р., 13.05.2014 р., 22.11.2018 р., 06.12.2019 р., 17.06.2020 р., 18.02.2021 р., 04.12.2024 р.), але це положення й досі не змінилося. У зв'язку з цим залишається загадкою, яким чином держава або суб'єкт державної власності чи державного управління можуть бути суб'єктами кримінального правопорушення, якщо згідно з ч. 1 ст. 18 КК ним визнається тільки і виключно *фізична особа*. Навіть у випадках, коли до юридичної особи застосовуються заходи кримінально-правового характеру, підставою їх застосування є вчинення її уповноваженою особою (тобто, фізичною особою) від імені та в інтересах цієї юридичної особи одного із діянь, передбачених у пп. 1–6 ст. 96³ КК.

²⁷ Див. про це, наприклад, Тютюгин В. К вопросу об имплементации норм международного уголовного и гуманитарного права в уголовное законодательство Украины. Римський статут Міжнародного кримінального суду: проблеми імплементатії до національного законодавства України: *матеріали дискус. панелі IV Харків. міжнар. юрид. форуму* / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), Ю. В. Баулін, М. В. Шепітько та ін. Харків: Право, 2021. С. 148–153.

²⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дії щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 р. № 314-VII. *Голос України* від 22.06.2013. № 116.

Сьомий приклад стосується приписів ст. 31¹ КК, яку було імplementовано до нього 09.10.2024 р. у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – Статут МКС)²⁹. Ст. 31¹ КК фактично відтворює положення ст. 28 цього Статуту³⁰ з кількома редакційними її уточненнями, з урахуванням яких її зміст зводиться до того, що військовий командир або прирівняна до нього особа (далі – керівник) підлягає кримінальній відповідальності за будь-який із злочинів, передбачених статтями 437–439, 442 і 442¹ КК, вчинений підлеглою особою, що перебувала на момент вчинення цього злочину під фактичним командуванням (контролем, владою) такого керівника.

Згідно з частинами 1 та 2 ст. 31¹ КК відповідальність керівника у цих випадках настає за умов, якщо: **а)** підлегла особа вчинила злочин внаслідок нездійснення керівником належного контролю над нею; **б)** керівник знав або повинен був і міг знати, що підлегла особа вчинила або мала намір вчинити такий злочин (ч. 1), або свідомо проігнорував інформацію, що явно вказувала на те, що підлегла особа вчиняла або мала намір вчинити такий злочин (ч. 2), **в)** проте керівник не вжив дій (заходів), які повинен був і міг вжити для запобігання чи припинення вчинення злочину або **г)** для повідомлення про такий злочин компетентного органу.

У таких випадках відповідно до ч. 3 ст. 31¹ КК керівник підлягає кримінальній відповідальності за ч. 1 або ч. 2 цієї статті та за статтею Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за злочин, вчинений підлеглою особою, а саме за діяння, передбачене статтями 437–439, 442 чи 442¹ КК).

Цілком припустимо, що норма такого роду і змісту може мати право на існування у межах відповідного міжнародно-правового акту, до якого, до речі,

²⁹ Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 09.10.2024 р. № 4012-IX. *Голос України* від 23.10.2024. № 151.

³⁰ Римський Статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588/print.

належить і Статут МКС, але імплементація (впровадження, втілення) її положень без належного урахування основоположних принципів і стандартів національної системи кримінального законодавства породжує багато питань та зауважень.

Перше, що викликає певні нарікання, це рівень (якість) законодавчої техніки, використаною при формулюванні (конструюванні) приписів ст. ст. 31¹ КК³¹. Так, не співпадають не тільки текстуально, а й за змістом положення частин 1 та 2 цієї статті, бо в ч. 1 йдеться про керівника, який *«...знав або повинен був і міг знати, що... підлегла особа вчинила ...злочин»*, тоді як в ч. 2 – який *«...знав або повинен був знати, або свідомо проігнорував інформацію, що явно вказувала на те, що підлегла особа вчиняла ...злочин»*. Таким чином, якщо в ч. 1 йдеться і про обов'язок, і можливість керівника знати і перешкодити злочину, що вчиняється підлеглою особою, то в ч. 2 – лише про такий обов'язок. Крім того, у ч. 2 йдеться ще і про свідоме ігнорування керівником інформації, яка явно вказувала на злочин підлеглої особи. Далі, у ч. 1 ст. 31¹ КК вказується на невжиття керівником *«дій»* для запобігання чи припинення вчинення злочину підлеглою особою, тоді як в ч. 2 – про невжиття *«заходів»*, незважаючи на те, що останнє поняття є набагато ширшим за змістом ніж поняття *«дії»*. У ч. 1 ст. 31¹ КК йдеться про злочин, що *«вчинила»* підлегла особа, а у ч. 2 – про злочин, що *«вчиняла»* така особа і доповнено, що керівник несе відповідальність і за умови, якщо він не вжив дій (заходів) *«...для повідомлення про такий злочин компетентного органу»*. Привертає до себе увагу і те, що в ст. 31¹ КК закон указує на злочин, який підлегла особа *«вчинила»* або *«вчиняла»*, тоді як припинити можна лише *«вчинюваний»* злочину, тобто такий, який вже розпочато, але ще не доведено до кінця.

³¹ На це звертають увагу й інші фахівці. (Див, наприклад, Киричко В. М. Імплементація положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду до Кримінального кодексу України: результати і перспективи. С. 14–24).

По-друге, використані законодавцем в тексті ст. 31¹ КК таких різних мовних зворотів, словосполучень та термінів не виключає і різних підходів до тлумачення її приписів і, отже, не виключає припущення, що у цій нормі передбачено відповідальність не тільки за невжиття дій (заходів), спрямованих на запобігання чи припинення вчинення злочину. Так, вказівка закону на «вчинений» підлеглою особою злочин (тобто, раніше скоєний), а не на «вчинюваний» (тобто, що вчиняється у теперішній час) у поєднанні з посиланням на невжиття керівником заходів «...для повідомлення про такий злочин компетентного органу» може по-різному трактуватися.

Якщо, наприклад, таке повідомлення є способом приховування (укриття) *раніше вчиненого* підлеглою особою злочину, то у такому випадку таке сприяння може оцінюватися або **а)** як співучасть у цьому злочині (ч. 5 ст. 27 КК) – якщо таке сприяння було заздалегідь обіцяним, або **б)** як приховування злочину (ч. 6 ст. 27 КК) – якщо таке сприяння не було заздалегідь обіцяним. У той же час, якщо виходити з того, що зазначене повідомлення є одним із різновидів невжиття заходів «...для запобігання чи припинення вчинення злочину» і, отже,, стосується *незакінченого* злочину (готування або замаху), то у такому випадку таке сприяння може оцінюватися або **а)** як заздалегідь обіцяне повідомлення (недонесення) про достовірно відомий підготовлюваний або вчинюваний злочин (ч. 7 ст. 27 КК), або **б)** як заздалегідь не обіцяне *потурання* (неперешкоджання) його вчиненню. Скоріше за все, саме останню ситуацію (потурання злочину) і мав на увазі законодавець при створенні ст. 31¹ КК, бо відповідальність керівника згідно з її приписами настає саме за таку його бездіяльність, яка полягала у невжитті належних заходів «...для запобігання чи припинення злочину...», вчинюваному підлеглою йому особою..

По-третє, навіть, якщо виходити з того, що у ст. 31¹ КК встановлено відповідальність, як мінімум, за такий вид (форму) причетності до злочину, як *потурання* його вчиненню, то і в такому випадку викликає заперечення

обраний в ній підхід до оцінки суб'єктивної сторони такого потурання, бо в цій статті зазначається, що відповідальність керівника настає не тільки тоді, коли він «...знав», а й тоді, коли «... повинен був і міг знати...», що підлегла особа вчиняє злочин. Між тим, встановлення відповідальності за будь-яку форму (вид) причетності до злочину, в тому числі і за потурання його вчиненню, за наявності *необережної* форми вини суперечить основоположним, напрацьованим багатьма роками і усталеним як в теорії, так й на практиці канонам національного кримінального права, згідно з якими заздалегідь не обіцяне неперешкодження злочину визнається потуранням його вчиненню лише за наявності *умисної* форми вини³². Саме умисна форма вини, так би мовити, «наближує» причетність (у тому числі і потурання) до співучасті у злочині й тим самим викликає (породжує) необхідність її відмежування від співучасті в ньому.

По-четверте, зайвою, як уявляється, є і вказівка закону (частини 1 та 2 ст. 31¹ КК) на те, що керівник не тільки *знав*, що підлегла особа вчиняла злочин, а й був обізнаний (знав), що вона лише «...мала намір вчинити такий злочин...». Справа в тому, що відповідно до чинного кримінального законодавства як сам по собі намір (погляди, задуми) підлеглої особи вчинити злочин, так і обізнаність про його існування на боці керівника і, навіть, неповідомлення про цей намір компетентного органу, не можуть (і не тягнуть) за собою кримінальну відповідальність доки такий намір не було реалізовано шляхом вчинення підлеглою особою кримінально-протиправних діянь, які містять ознаки конкретного складу злочину, в тому числі і передбаченого однією із статей 437–439, 442 чи 442¹ КК. Складно уявити ситуацію, коли особа, яка має намір вчинити злочин, але не реалізує його, не несе відповідальності, а інша особа, яка обізнана про такий, не реалізований у дійсності намір, підлягає кримінальній відповідальності. Власно кажучи, і

³² Див., наприклад, Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину. Харків: ФІНІ. 2003. С. 25; 107–116; Беніцький А. С. Характеристика ознак потурання злочину. *Юридичний бюлетень*. Вип. 7. Ч. 2. 2018. С. 195–204 та ін.

зі змісту інших положень ст. 31¹ КК впливає, що керівник несе відповідальність за невжиття дій (заходів) «...для запобігання чи припинення вчинення злочину...» підлеглою особою, про неповідомлення не про намір, а про вчинений підлеглою особою злочин. Таким чином, відповідальність керівника настає не за обізнаність про наявність наміру у підлеглої особи вчинити злочин, а за неперешкоджання реалізації цього наміру, тобто за таку форму причетності до злочину, як *потурання* його вчиненню. Але, як відомо, потурати можна тільки тому, що вже здійснюється, виконується, відбувається, вчинюється³³. Отже, потурання можливо лише після того, як вчинення (здійснення) підлеглою особою злочину розпочалося, але цей злочин ще не було закінчено. Таким чином, поведінка у вигляді потурання полягає не в обізнаності однієї особи (керівника) про намір іншої особи (підлеглій керівнику) вчинити злочин, а виступає як кримінальне правопорушення, що *супроводжує* кримінально протиправне діяння (готування чи замах), яке вчиняється іншою особою і тому потурання завжди виступає як діяння, *супутнє* вчинюваному іншою особою злочину³⁴.

По-п'яте. відповідно до ч. 3 ст. 31¹ КК суб'єкт передбаченого в ній діяння (керівник) підлягає відповідальності за ч. 1 або ч. 2 цієї статті та тією статтею Особливої частини КК, що передбачає відповідальність за злочин, вчинений підлеглою особою і передбачений статтями 437–439, 442 чи 442¹ КК. Але такий підхід до кваліфікації цього діяння і відповідальності за нього явно суперечить принциповим положенням інституту співучасті (ст.ст. 26-30 КК), бо призводить до того, що *причетність* до злочину, вчиненого підлеглою особою, фактично (по суті) прирівнюється до своєрідної *співучасті* у ньому, незважаючи на відсутність в таких випадках як спільної участі цих осіб у вчиненні одного і того самого злочину, так й спільного (єдиного) їх умислу (взаємної поінформованості) на його

³³ Фільчакова Ю. І. Поняття потурання за кримінальним правом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 503–504. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/116.pdf.

³⁴ Фільчакова Ю. І. Потурання як форма сприяння вчиненню кримінального правопорушення. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. Том 34 (73). 2023. № 1. С. 151–152.

вчинення. Більше того, зі змісту ст. 31¹ КК також випливає, що за своєрідну співучасть в *умисних* злочинах, передбачених статтями 437–439, 442 чи 442¹ КК і вчинених підлеглою особою, керівник несе відповідальність за наявності в його причетному діянні (бездіяльності), навіть, *необережної* форми вини, що, взагалі, неможливо (виключається) за чинним кримінальним законодавством.

Нарешті, привертає до себе увагу і те, що хоча ст. 31¹ КК і розташована в Загальній частині КК, але ця норма не має, так би мовити, *інституціонального* характеру, бо вирішує лише *окреме* конкретне питання приватного (а не загального) порядку щодо відповідальності *одного* суб'єкта (військового командира та прирівняної до нього особи, а за нашої термінологією – керівника) за потурання вчинюваного підлеглою йому особою *одного* зі злочинів, передбачених статтями 437–439, 442 чи 442¹ КК. Тобто йдеться про відповідальність за причетність до вчинення одного зі злочинів, передбачених у Розділі XX Особливої частини КК (Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку).

У зв'язку з цим, виникає цілком закономірне питання: чому ст. 31¹ КК розташована в Загальній частині КК, у якій регламентуються питання *універсального* та *загальнообов'язкового характеру* (напр., йдеться про інститут стадій, співучасті, множинності тощо), а не в Розділі XX Особливої частини КК, у якому як раз і розміщені норми, що встановлюють відповідальність за ті злочини, потурання вчиненню яких здійснює керівник? Саме останнім і, на нашу думку, цілком прийнятним шляхом йде законодавець, встановлюючи відповідальність, наприклад, за бездіяльність (потурання) працівником правоохоронного органу щодо незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей (ст. 365³ КК) або за умисне неприпинення (бездіяльність) військовою службовою особою кримінального правопорушення, що вчиняється його підлеглим (ст. 426 КК).

Аналогічним чином вирішено це питання і у КК деяких зарубіжних країн, які імплементували норму, подібну ст. 31¹ КК, шляхом її розташування у відповідних розділах Особливої, а не Загальної частини КК (наприклад, ст. 419 КК Болгарії, ст. 221-13 КК Франції, ч. 2 § 418 КК Чехії). До речі, саме таким шляхом пішли і автори законопроекту (який 05.12.2024 р. вже прийнято Верховною Радою у першому читанні), пропонуючи включити норму, аналогічну за змістом ст. 31¹ КК, не в Загальну частину чинного КК, а в окремий Закон «Про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини»³⁵.

Виходячи з викладеного, вважаємо за доцільне розташувати цю норму в Розділі XX Особливої частини КК, сформулювавши певним чином її диспозицію і санкцію. На наш погляд, найбільш вдало об'єктивні та суб'єктивні ознаки того діяння, про яке йдеться (точніше, повинно йтися) у ст. 31¹ КК, на сьогоднішній день сформульовані в ст. 426 КК (бездіяльність військової влади), приписи якої можуть бути використані (сприйняті) і при конструюванні диспозиції аналогічної статті, яку було би доцільно розташувати у Розділі XX Особливої частини КК. Що стосується санкції такої статті, то при її створенні (формуванні) доцільно було би орієнтуватися на види і розміри тих покарань, які передбачені в статтях 437–439, 442 чи 442¹ КК.

Підводячи підсумок, зазначено, що вже наведені приклади (відповідні кількісні та якісні показники) достатньо переконливо свідчать, що чинне кримінальне законодавство України навряд чи можна віднести до цілком стабільного і збалансованого, що, у свою чергу, безумовно, негативно позначається і на ефективності застосування його приписів. Уявляється, що належний баланс між стабільністю та динамізмом кримінального законодавства може бути досягнутий тільки за умов, якщо і коли новелізація

³⁵ Проект Закону України про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/4da182fb-b0b1-4088-9570-94898757158a](https://itd.rada.gov.ua/4da182fb-b0b1-4088-9570-94898757158a).

КК, внесення до нього певних змін та доповнень дійсно викликаються нагальними потребами соціального буття. При цьому такі оновлення кримінального законодавства не порушують усталених системних зв'язків між тими його нормами та інститутами, які довели свою високу якість та ефективність протягом більш-менш значного проміжку часу; вони не є результатом суто популістських міркувань та рішень і не пов'язані з марними та нічим не виправданими сподіваннями на те, що переважну більшість негативних соціальних явищ можна подолати за допомогою (за рахунок) застосування лише заходів кримінально-правового характеру. У цьому контексті вважаємо за доцільне висловити певні зауваження та побажання і на адресу Верховного Суду, який у деяких випадках замість того, щоб ставити перед законодавцем питання про виправлення припущеним ним помилок, намагається, на жаль, якимось чином розтлумачити такі помилкові законодавчі рішення і сформульовані на цій основі висновки (правові позиції) рекомендувати до застосування в судовій практиці.

Список використаних джерел

1. Євдокімова О. В. Значення наступності для визначення підстав застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. *Наступність у кримінальному праві: до 70-річчя проф. Ю. В. Бауліна*: матеріали наук. конф. (м. Харків, 8 верес. 2023 р.) / редкол.: Ю. А. Пономаренко (голова), О. В. Харитоновна, Н. В. Маслак та ін.; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2023. С. 202–206.
2. Суходубова І. В. Стабільність і динамізм законодавства: поняття, співвідношення, засоби забезпечення: монографія. Харків: Право, 2016. 228 с.
3. Монастирський Д. А. Стабільність закону: поняття, сутність та фактори забезпечення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Д. А. Монастирський. Київ, 2009. 20 с.
4. Тацій В. Я. Стабільність та динамізм кримінального законодавства України як запорука його якості та ефективності. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (11–12 жовт. 2012 р.). / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2012. С. 6–13.

5. Гацелюк В. Криміналізація суспільно небезпечних діянь протягом дії Кримінального кодексу України 2001 року: останні сюжети на фоні загальної палітри законодавчих рішень. Київ: ВАІТЕ, 2021. 228 с.
6. Тацій В., Борисов В., Тютюгін В. Актуальні проблеми сучасного розвитку кримінального права. *Право України*. 2010. № 9. С. 4–16.
7. Тацій В., Тютюгін В., Пономаренко Ю. Проблеми стабільності й динамізму кримінального законодавства України на сучасному етапі. *Вісник Нац. акад. прав. наук України*. 2015. № 4 (83). С. 54–66.
8. Суходубова І. В. Стабільність і динамізм законодавства: поняття, співвідношення та засоби забезпечення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2013. 20 с.
9. Письменський Є. О. Формування кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2024. № 1. С. 43–52.
10. Киричко В. М. Імплементация положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду до Кримінального кодексу України: результати і перспективи. *Вісник Асоціації кримінального права України: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»*. Харків. 2024. Вип. 2(22). С. 1–52.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. *Голос України* від 24.04.2019. № 79.
12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. *Голос України* від 15.03.2022. № 56.
13. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Тютюгіна, В. І. Борисова. 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 584 с.
14. Тютюгін В. І. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид покарання. *Вісник Асоціації кримінального права України: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права»*. Харків, 2022. Вип. 1(17). С. 184–212.
15. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.10.2003 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>.
16. Практика судів України з кримінальних справ (2001–2005) / За заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса; Укладачі: В. В. Сташис, В. І. Тютюгін. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 464 с.

17. Практика судів України з кримінальних справ (2006–2007) / Укладачі: В. В. Сташис, В. І. Тютюгін; За заг. ред. В. В. Сташиса. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 880 с.
18. Практика судів України з кримінальних справ (2012–2013 рр.) / уклад. В. І. Тютюгін; за заг. ред. В. Я. Тація. Харків: Право, 2014. 704 с.
19. Постанова Верховного Суду від 01.11.2018 р. у справі № 753/12073/15-к (провадження № 51-2250км18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77654120>.
20. Постанова Верховного Суду від 22.01.2019 р. у справі № 708/40/18 (провадження № 51-7569км18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79383420>.
21. Шиян Д. С. Проблема правових підстав призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2014. № 1. С. 188–195.
22. Окрема думка судді Н. Марчук до постанови Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22 травня 2018 р. у справі №753/18479/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74342649>.
23. В'юник М. В. Спеціальні види покарань за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2020. 238 с.
24. Орловська Н. А. Проблеми позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в контексті пеналізації колабораційної діяльності та пособництва державі-агресору. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 71–76.
25. Загіней-Заболотенко З. А. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне покарання за окремі форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 479–482.
26. Попович О. В., Томаш Л. В. Строковість позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: проблеми теорії та практики. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія: Право. 2023. Вип. 15. Т. 2. С. 291–298.
27. Бурдін В. Деякі міркування щодо реформи покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (в контексті ст. 111-1 КК України). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2022. Вип. 74. С. 156–165.
28. Тютюгін В. І. Чергові плоди безсистемної «новелізації» кримінального законодавства України. *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків. 2023. Вип. 1(19). С. 26–52.
29. Михайліченко Т. О. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як безальтернативне основне покарання. *Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні*

проблеми: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми». (Вінниця, 26 травня 2023 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. С. 102–107.

30. Дудоров О., Письменський Є. Призначення додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певну посаду або займатися певною діяльністю особі, яка відповідну посаду не обіймає або відповідною діяльністю не займається (аналіз правових позицій Верховного Суду). *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків. 2023. Вип. 2(20). С. 62–86.

31. Пономаренко Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины: монография. Харьков: Издательство «ФИНН», 2009. 344 с.

32. Матюшенко О. І. Проблемні питання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за колабораційну діяльність. *Вісник Асоціації кримінального права України*: електрон. наук. вид. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права». Харків. 2022. – Вип. 1(17). С. 110–119.

33. Постанова Верховного Суду від 04.04.2023 р. у справі № 295/5493/22 (провадження № 51-791км23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055033>.

34. Постанова Верховного Суду від 4 вересня 2023 р. у справі № 404/2081/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396688> (дата звернення: 12.11.2023).

35. Постанова Верховного Суду від 4 вересня 2023 р. у справі № 702/301/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396675>.

36. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань: Закон України від 23.08.2023 р. № 3342-IX. *Голос України* від 27.09.2023. № 33.

37. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану». URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/8e16701f-4cd8-480b-b66b-a35849dca355>.

38. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення регулювання угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією: Закон України від 29.10.2024 р. № 4033-IX. *Голос України* від 31.10.2024 р. № 158.

39. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів

України щодо позбавлення державних нагород за популяризацію або пропаганду держави-агресора чи вчинення інших протиправних дій проти України: Закон України від 20.11.2024 р. № 4074-IX. *Голос України* від 20.11.2024. № 172.

40. Про внесення зміни до статті 77 Кримінального кодексу України щодо застосування конфіскації майна в разі звільнення від відбування основного покарання з випробуванням: Закон України від 05.12.2024 р. № 4120-IX. *Голос України* від 18.12.2024. № 191.

41. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

42. Тютюгин В. К вопросу об имплементации норм международного уголовного и гуманитарного права в уголовное законодательство Украины. *Римський статут Міжнародного кримінального суду: проблеми імплементації до національного законодавства України*: матеріали дискус. панелі IV Харків. міжнар. юрид. форуму / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), Ю. В. Баулін, М. В. Шепітько та ін. Харків: Право, 2021. С. 148–153.

43. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дії щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 р. № 314-VII. *Голос України* від 22.06.2013. № 116.

44. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 09.10.2024 р. № 4012-IX. *Голос України* від 23.10.2024. № 151.

45. Римський Статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588/print.

46. Лемешко О. М. Кримінально-правова оцінка потурання вчиненню злочину. Харків: ФІНІ. 2003. 160 с.

47. Беніцький А. С. Характеристика ознак потурання злочину. *Юридичний бюлетень*. Вип. 7. Ч. 2. 2018. С. 195–204.

48. Фільчакова Ю. І. Поняття потурання за кримінальним правом України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 502–504. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/116.pdf.

49. Фільчакова Ю. І. Потурання як форма сприяння вчиненню кримінального правопорушення. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. Том 34 (73). 2023. № 1. С. 148–153.

50. Проект Закону України про кримінальну відповідальність за міжнародні злочини. URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/4da182fb-b0b1-4088-9570-94898757158a](https://itd.rada.gov.ua/4da182fb-b0b1-4088-9570-94898757158a).

REFERENCES

1. Yevdokimova, O. V. (2023). Znachennja nastupnosti dlja viznachennja pidstav zastosuvannja pozbavlennja prava obijmati pevni posadi abo zajmatisja

pevnoju dijāl'nistju. *Nastupnist' u kriminal'nomu pravi: do 70-richchja prof. Ju.V. Baulina: materiali nauk. konf. (m. kHarkiv, 8 veres. 2023 r.) / redkol.: Ju.A. Ponomarenko (golova), O. V. Haritonova, N. V. Maslak ta in.; Nac. jurid. un-t im. Ja. Mudrogo. Kharkiv: Pravo, 202–206 [in Ukrainian].*

2. Suhodubova, I. V. (2016). *Stabil'nist' i dinamizm zakonodavstva: ponjattja, spivvidnoshennja, zasobi zabezpechennja. Kharkiv: Pravo. 228 s. [in Ukrainian].*

3. Monastyrskyi, D. A. (2009). *Stabil'nist' zakonu: ponjattja, sutnist' ta faktori zabezpechennja. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv. 20 p. [in Ukrainian].*

4. Tatsyi, V. Ia. (2012). *Stabil'nist' ta dinamizm kriminal'nogo zakonodavstva Ukrainy jak zaporuka jogo jakosti ta efektyvnosti. Osnovni naprjamy rozvitku kriminal'nogo prava ta shljahi vdoskonalennja zakonodavstva Ukraïni pro kriminal'nu vidpovidal'nist': materiali mizhnar. nauk.-prakt. konf. (11–12 zhovt. 2012 r.) / redkol.: V. Ia. Tatsyi (golov. red.), V. I. Borisov (zast. golov. red.) ta in. Kharkiv: Pravo, 6–13 [in Ukrainian].*

5. Gaceljuk, V. (2021). *Kriminalizacija suspil'no nebezpechnih dijan' protjagom dii Kriminal'nogo kodeksu Ukrainy 2001 roku: ostanni sjuzheti na foni zagal'noï palitri zakonodavchih rishen. Kyiv: VAITE. 228 p. [in Ukrainian].*

6. Tatsyi, V. Ia., Borisov, V., Tjutjugin, V. (2010). *Aktual'ni problemi suchasnogo rozvitku kriminal'nogo prava. Pravo Ukrainy, 9, 4–16 [in Ukrainian].*

7. Tatsyi, V. Ia., Tjutjugin V., Ponomarenko Ju. (2015). *Problemi stabil'nosti j dinamizmu kriminal'nogo zakonodavstva Ukrainy na suchasnomu etapi. Visnik Nac. akad. prav. nauk Ukrainy, 4(83), 54–66 [in Ukrainian].*

8. Suhodubova, I.V. (2013). *Stabil'nist' i dinamizm zakonodavstva: ponjattja, spivvidnoshennja ta zasobi zabezpechennja. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkiv. 20 p. [in Ukrainian].*

9. Pysmenskyi, Ye. O. (2024). *Formuvannja kriminal'no-pravovoï politiki Ukraïni v umovah voennogo stanu: doslidzhennja negativnii tendencij. Naukovij visnik L'vivs'kogo derzhavnogo universitetu vnurishnih sprav. Serija juridichna, 1, 43–52 [in Ukrainian].*

10. Kirichko, V. M. (2024). *Implementacija polozhen' Rims'kogo statutu Mizhnarodnogo kriminal'nogo sudu do Kriminal'nogo kodeksu Ukrainy: rezul'tati i perspektivi. Visnik Asociacii kriminal'nogo prava Ukrainy, 2(22), 1–52 [in Ukrainian].*

11. *Pro vnesennja zmin do dejakih zakonodavchih aktiv Ukrainy shhodo sproshhennja dosudovogo rozsliduvannja okremih kategorij kriminal'nih pravoporushen: Zakon Ukrainy vid 22.11.2018 r. № 2617-VIII. Golos Ukraïni vid 24.04.2019. № 79.*

12. *Pro vnesennja zmin do dejakih zakonodavchih aktiv Ukrainy shhodo vstanovlennja kriminal'noï vidpovidal'nosti za kolaboracijnu dijāl'nist': Zakon Ukrainy vid 03.03.2022 r. № 2108-IX. Golos Ukraïni vid 15.03.2022. № 56.*

13. Tatsyi, V. Ia., Tjutjugin, V. I., Borisov, V. I. et al. (2020). *Kriminal'ne pravo Ukrainy: Zagal'na chastina*. V. Ia. Tatsyi, V. I. Tjutjugin, V. I. Borisov (Eds.). Kharkiv: Pravo. 584 p. [in Ukrainian].
14. Tjutjugin, V. I. (2022). Pozbavlennja prava obijmati pevni posadi abo zajmatisja pevnoju dijal'nistju jak vid pokarannja. *Visnik Asociaції kriminal'nogo prava Ukrainy*, 1(17), 184–212 [in Ukrainian].
15. Pro praktiku priznachennja sudami kriminal'nogo pokarannja: Postanova Plenumu Verhovnogo Sudu Ukrainy vid 23.10.2003 r. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>.
16. Maljarenko, V. T., Stashis, V. V. (Eds.). (2005). *Praktika sudiv Ukrainy z kriminal'nih sprav (2001–2005)*. Ukladachi: V. V. Stashis, V. I. Tjutjugin. Kyiv: Jurinkom Inter. 464 p. [in Ukrainian].
17. Stashis, V. V., Tjutjugin, V. I. (2008). *Praktika sudiv Ukrainy z kriminal'nih sprav (2006–2007)*. V. V. Stashis (Ed.). Kyiv: Jurinkom Inter. 880 p. [in Ukrainian].
18. Tjutjugin, V. I. (2014). *Praktika sudiv Ukrainy z kriminal'nih sprav (2012–2013 rr.)*. V. Ia. Tatsyi (Ed.). Kharkiv: Pravo. 704 p. [in Ukrainian].
19. Postanova Verhovnogo Sudu vid 01.11.2018 r. u spravi № 753/12073/15-k (provadzhennja № 51-2250km18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77654120>.
20. Postanova Verhovnogo Sudu vid 22.01.2019 r. u spravi № 708/40/18 (provadzhennja № 51-7569km18). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79383420>.
21. Shijan, D. S. (2014). Problema pravovih pidstav priznachennja pozbavlennja prava obijmati pevni posadi abo zajmatisja pevnoju dijal'nistju. *Visnik Zaporiz'kogo nacional'nogo universitetu. Juridichni nauki*, 1, 188–195 [in Ukrainian].
22. Okrema dumka suddi N. Marchuk do postanovi Kasacijnogo kriminal'nogo sudu Verhovnogo Sudu vid 22 travnja 2018 r. u spravi № 753/18479/16-k. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74342649>.
23. V'junik, M. V. (2020). *Special'ni vidi pokaran' za kriminal'nim pravom Ukraїni. Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv. 238 p. [in Ukrainian].
24. Orlovs'ka, N. A. (2022). Problemi pozbavlennja prava obijmati pevni posadi abo zajmatisja pevnoju dijal'nistju v konteksti penalizacii kolaboracijnoi dijal'nosti ta posobnictva derzhavi-agresoru. *Pivdennoukraїns'kij pravnichij chasopis*, 3, 71–76 [in Ukrainian].
25. Zaginej-Zabolotenko, Z. A. (2022). Pozbavlennja prava obijmati pevni posadi abo zajmatisja pevno dijal'nistju jak osnovne pokarannja za okremi formi kolaboracijnoi dijal'nosti. *Juridichnij naukovij elektronnij zhurnal*, 5, 479–482 [in Ukrainian].
26. Popovich, O. V., Tomash, L. V. (2023). Strokovist' pozbavlennja prava obijmati pevni posadi abo zajmatisja pevnoju dijal'nistju: problemi teorii ta

praktiki. *Naukovo-informacijnij visnik Ivano-Frankivs'kogo universitetu prava imeni Korolja Danila Galic'kogo. Serija: Pravo*, 15(2), 291–298 [in Ukrainian].

27. Burdin, V. (2022). Dejaki mirkuvannja shhodo reformi pokarannja u vigljadi pozbavlennja prava obijmati pevni posadi abo zajmatisja pevnoju dijal'nistju (v konteksti st. 111-1 KK Ukrainy). *Visnik L'vivs'kogo universitetu. Serija juridichna*, 74, 156–165 [in Ukrainian].

28. Tjutjugin, V. I. (2023). Chergovi plodi bezsistemnoï «novelizacii» kriminal'nogo zakonodavstva Ukrainy. *Visnik Asociacii kriminal'nogo prava Ukrainy*, 1(19), 26–52 [in Ukrainian].

29. Mihajlichenko, T. O. (2023). Pozbavlennja prava obijmati pevni posadi abo zajmatisja pevnoju dijal'nistju jak bezal'ternativne osnovne pokarannja. *Kriminal'ne zakonodavstvo voennogo chasu: pravotvorchi ta pravozastosovni problemi: materiali Vseukraïns'koï naukovo-praktichnoï konferencii*. (Vinnicja, 26 travnja 2023 r.). Vinnicja: DonNU imeni Vasilja Stusa, 102–107 [in Ukrainian].

30. Dudorov, O., Pysmenskyi, Ye. (2023). Priznachennja dodatkovogo pokarannja u vidi pozbavlennja prava obijmati pevnu posadu abo zajmatisja pevnoju dijal'nistju osobi, jaka vidpovidnu posadu ne obijmae abo vidpovidnoju dijal'nistju ne zajmaet'sja (analiz pravovih pozicij Verhovnogo Sudu). *Visnik Asociacii kriminal'nogo prava Ukrainy*, 2(20), 62–86 [in Ukrainian].

31. Ponomarenko, Ju. A. (2009). Vidy nakazanj po ugovnomu pravu Ukrainy. Harkov: Izdatel'stvo «FINN». 344 p. [in Russian].

32. Matjushenko, O. I. (2022). Problemni pitannja pozbavlennja prava obijmati pevni posadi abo zajmatisja pevnoju dijal'nistju za kolaboracijnu dijal'nist'. *Visnik Asociacii kriminal'nogo prava Ukrainy*, 1(17), 110–119 [in Ukrainian].

33. Postanova Verhovnogo Sudu vid 04.04.2023 r. u spravi № 295/5493/22 (provadzhennja № 51-791km23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110055033>.

34. Postanova Verhovnogo Sudu vid 4 veresnja 2023 r. u spravi № 404/2081/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396688> (data zvernennja: 12.11.2023).

35. Postanova Verhovnogo Sudu vid 4 veresnja 2023 r. u spravi № 702/301/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113396675>.

36. Pro vnesennja zmin do Kriminal'nogo, Kriminal'nogo procesual'nogo kodeksiv Ukrainy ta inshih zakonodavchih aktiv Ukrainy shhodo udoskonalennja vidiv kriminal'nih pokaran': Zakon Ukrainy vid 23.08.2023 r. № 3342-IX. *Golos Ukrainy* vid 27.09.2023. № 33.

37. Pojasnjuval'na zapiska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennja zmin do Kriminal'nogo, Kriminal'nogo procesual'nogo kodeksiv Ukrainy ta inshih zakonodavchih aktiv Ukrainy shhodo udoskonalennja vidiv kriminal'nih pokaran' v umovah voennogo stanu». URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/8e16701f-4cd8-480b-b66b-a35849dca355>.

38. Pro vnesennja zmin do Kriminal'nogo kodeksu Ukrainy ta Kriminal'nogo procesual'nogo kodeksu Ukrainy shhodo vdoskonalennja reguljuvannja ugod pro viznannja vinuvatosti u kriminal'nih provadzhennjah shhodo korupciynih kriminal'nih pravoporushen' ta kriminal'nih pravoporushen', pov'jazanih z korupcieju: Zakon Ukrainy vid 29.10.2024 r. № 4033-IX. *Golos Ukrainy* vid 31.10.2024 r. № 158.

39. Pro vnesennja zmin do Kriminal'nogo kodeksu Ukrainy, Kriminal'nogo procesual'nogo kodeksu Ukraïni ta inshih zakonodavchih aktiv Ukrainy shhodo pozbavlennja derzhavnih nagorod za popularizaciju abo propagandu derzhavi-agresora chi vchinennja inshih protipravnih dij proti Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 20.11.2024 r. № 4074-IX. *Golos Ukrainy* vid 20.11.2024. № 172.

40. Pro vnesennja zmini do statti 77 Kriminal'nogo kodeksu Ukrainy shhodo zastosuvannja konfiskacii majna v razi zvil'nennja vid vidbuvannja osnovnogo pokarannja z viprobuvannjam: Zakon Ukrainy vid 05.12.2024 r. № 4120-IX. *Golos Ukrainy* vid 18.12.2024. № 191.

41. Konvencija Organizacii Ob'ednanih Nacij proti korupcii. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

42. Tjutjugin, V. (2021). K voprosu ob implementacii norm mezhdunarodnogo ugovnogo i gumanitarnogo prava v ugovnoe zakonodatel'stvo Ukrainy. *Rims'kij statut Mizhнародного kriminal'nogo sudu: problemi implementacii do nacional'nogo zakonodavstva Ukrainy*: materiali diskus. paneli IV Harkiv. mizhnar. jurid. forumu / redkol.: V.Ia. Tatsyi (gol. red.), Ju.V. Baulin, M.V. Shepit'ko ta in. Kharkiv: Pravo, 148-153 [in Ukrainian].

43. Pro vnesennja zmin do dejakih zakonodavchih aktiv Ukrainy shhodo vikonannja Planu dii shhodo liberalizacii Evropejs'kim Sojuzom vizovogo rezhimu dlja Ukrainy stosovno vidpovidal'nosti juridichnih osib: Zakon Ukrainy vid 23.05.2013 r. № 314-VII. *Golos Ukrainy* vid 22.06.2013. № 116.

44. Pro vnesennja zmin do Kriminal'nogo ta Kriminal'nogo procesual'nogo kodeksiv Ukrainy u zv'jazku z ratifikacieju Rims'kogo statutu Mizhнародного kriminal'nogo sudu ta popravok do n'ogo: Zakon Ukrainy vid 09.10.2024 r. № 4012-IX. *Golos Ukrainy* vid 23.10.2024. № 151.

45. Rims'kij Statut Mizhнародного kriminal'nogo sudu. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588/print.

46. Lemeshko, O. M. (2003). Kriminal'no-pravova ocinka poturannja vchinennju zlochinu. Kharkiv: FINI. 160 p. [in Ukrainian].

47. Benic'kij, A. S. (2018). Harakteristika oznak poturannja zlochinu. *Juridichnij bjuleten'*, 7(2), 195–204 [in Ukrainian].

48. Fil'chakova, Ju. I. (2023). Ponjattja poturannja za kriminal'nim pravom Ukrainy. *Juridichnij naukovej elektronnij zhurnal*, 6, 502–504. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/116.pdf [in Ukrainian].

49. Fil'chakova, Ju. I. (2023). Poturannja jak forma sprijannja vchinennju kriminal'nogo pravoporushennja. *Vcheni zapiski TNU im. V.I. Vernads'kogo. Serija: juridichni nauki*, 34(73), 1, 148–153 [in Ukrainian].

50. Proekt Zakonu Ukrainy pro kriminal'nu vidpovidal'nist' za mizhnarodni zlochini. URL: blob:<https://itd.rada.gov.ua/4da182fb-b0b1-4088-9570-94898757158a>.

Tyutyugin V. I., Sukhodubova I. V., Fil'chakova Yu. I. To the question of stability and dynamism of criminal legislation of Ukraine (some quantitative and qualitative indicators)

Some questions of stability and dynamism of current criminal legislation of Ukraine are examined in the article. Foremost, attention applies on the numerous changing and additions of the Criminal code of Ukraine and the quantitative indexes of such updates, which testify to absence of the proper and self-weighted balance between such properties of legislation, are analysed, as his stability and dynamism.

It is emphasized that not only the large total volume (number) of changes in itself is an indicator of the lack of proper stability of the current criminal legislation, but also attention is drawn to the fact that individual norms of the Criminal Code have been subject to repeated changes (some of them have been subject to changes 5–10 times over a short period of time), which, of course, affects the effectiveness of the application of these norms in practice. Moreover, even those new norms that were supplemented by the Criminal Code during its validity were subsequently excluded from it, which, of course, also indicates an inadequate level of both law-making and legislative activity.

Not only quantitative indexes over of changes and additions of norms of the Criminal code are also brought in the article but also description of high-quality level of these updates is given.

On the basis of analysis of concrete examples of those changes and additions which were brought in a legislator in those or other norms of the Criminal code, it will be that some of these short stories do not take into account system connections between his separate norms and institutes. The separate from them contradict one other, generate numerous collisions and inconsistencies, and in some cases in general is frankly erroneous. Thus, without regard to that some of such norms was added the repeated updates, contradictory and erroneous positions in them are kept.

It is emphasized that the unjustified dynamism of criminal legislation updates is taking on a rapid, and sometimes (especially in recent years), even turbulent, nature, when changes and additions are often made "to meet the needs of the present", for purely populist reasons or with unjustified hopes that any negative social phenomenon can be overcome only by applying criminal repression measures.

Meanwhile, a balanced, proper and reasonable balance between the stability and dynamism of criminal legislation can be achieved only when changes and additions to its provisions are caused by truly urgent needs of social existence. In this context, the article also draws the attention of the Supreme Sulu to the need

to raise the issue of correcting the alleged erroneous legislative decisions before the legislator.

In the article the used materials are by the state on March, 01, 2025.

Key words: *criminal legislation; stability and dynamism; privation of right to hug; positions are certain or to carry on certain activity; release from serving of punishment with a test; confiscation of property; implementation; participation; connivance the commission of crime.*